

POSSEIBLE: FELSEFE DERGİSİ

Cilt 12 / Sayı 2 / Aralık 2023

ISSN: 2147-1622

Michel Foucault'da "Sözce" Kavramının Deleuzecü Analizi

Kudret Aras

Bingöl Üniversitesi
karas@bingol.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3764 5107

Öz

Bu yazıda, Michel Foucault'nun ortaya koyduğu "sözce" kavramı, Gilles Deleuze'ün yorumları ile birlikte ortaya konulacaktır. Foucault, ilk dönem çalışmalarında, bilgidен ve bilimden önce gelen "söylemsel düzenlerin" temel yapıtaşları olan, "sözceler"i açığa çıkarma girişiminde bulunmuştur. Bu kavram daha sonra açığa çıkacak olan "iktidar" kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlayacak olan önemli bir kavramdır. İlk dönem çalışmalarının kavramsal içeriğini ortaya koyan Bilginin Arkeolojisi, bir sözceler teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözceler, söylemlerin en küçük yapıtaşlarıdır. Sözceler, aslında gizli değildirler, söylemler içinde şimdiden zaten söylenmişlerdir. Ama söylemlerde ilk bakışta görülenler, önermeler, cümleler ve söz edimleri olduğu için ve bunlar da ivedilikle genel bir hakikati ortaya koyma eğiliminde oldukları için, sözceleri görmek imkânsız hale gelir. Bu nedenle sözceleri ortaya çıkarmak güç bir iş olmaktadır. Foucault'nun özgünlüğü bu güç işi ilk çalışmalarından itibaren başarmış olmasıdır. Foucault, sözceleri, bir dönemde hakikat olarak ortaya çıkan söylemlerin üretim, düzenleme, dağılım, dolaşım ve işleyişi çerçevesinde düşünerek açığa çıkarma girişiminde bulunmuştur. Deleuze'ün kendi felsefi çalışmalarında da sözce kavramı önemlidir. Çünkü içerik verili olduğunda (majör edebiyat) ona uygun bir sözce bulunur, buna karşın içerik verili olmadığında (minör edebiyat) önce sözcelemeyle işe başlanır sonra içerik kurulur. Öyleyse her iki filozof için de içerikten önce gelen sözcelerin teşhisi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: sözce, söylem, düzenleme, fonksiyon, tekrar, çokluk.

Posseible: Felsefe Dergisi, 2023, 12(2), 180-200.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8167561>

Kategori: Araştırma Makalesi / Gönderildiği Tarih: 20.07.2023
Kabul Edildiği Tarih: 22.10.2023 / Yayınlandığı Tarih: 25.12.2023

POSSEIBLE: JOURNAL OF PHILOSOPHY

Volume 12 / Issue 2 / December 2023

ISSN: 2147-1622

Deleuzian Analysis Of The Concept Of "Statement" In Michel Foucault

Kudret Aras

Bingöl University
karas@bingöl.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3764 5107

Abstract

This article presents the concept of "statement" introduced by Michel Foucault together with the comments of Gilles Deleuze. In his early works, Foucault attempted to reveal "statements", which are the basic building blocks of "the orders of discourse" that precedes knowledge and science. This concept is important as it paves the way for the emergence of the concept of "power", which would be revealed later. The Archeology of Knowledge, which reveals the conceptual content of his early works, appears as a theory of statements. Statements are not actually hidden, they have already been said in discourses. However, as they are propositions, sentences, and speech acts that first appear in discourses and they tend to reveal a general truth immediately, it becomes impossible to see statements. Therefore, it is a difficult task to reveal statements. Foucault's originality is that he could accomplish this difficult task from his earliest works. Foucault attempted to reveal statements considering them as the discourses, which emerged as the truth in a period, within the frame of their production, arrangement, distribution, circulation and operation. The concept of statement is also important in Deleuze's own philosophical studies. Because when the content is given (major literature), an appropriate statement is found, whereas when the content is not given (minor literature), it starts with stating and then the content is reconstructed. Therefore, it is very important for both philosophers to examine the statements that precede the content. Keywords: statement, discourse, arrangement, function, repetition, multiplicity.

Posseible: Journal of Philosophy, 2023, 12(2), 180-200.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8167561>

Category: Research Article / Date Submitted: 20.07.2023

Date Accepted: 22.10.2023 / Date Published: 25.12.2023

Michel Foucault'da “Sözce” Kavramının Deleuzecü Analizi

Kudret Aras

Giriş

Bu yazıda Foucault'nun “sözce” (énoncé) kavramı, Deleuze'ün Foucault'yu okuması ve anlaması çerçevesinde, ele alınacaktır. Bunun için, Deleuze'ün, 1985'te, Paris Üniversitesi VIII Vincennes/St Denis'te, Foucault üzerine verdiği derslerin ilk bölümünü oluşturan “Tarihsel Formasyonlar” bölümünden ve Foucault üzerine yazdığı kitaptan yararlanılacaktır. Foucault başlangıçta, daha çok bilgi ve özne kavramlarına eleştirel bir bakış açısı yönelterek, tarihsel/arkeolojik bir bakış açısıyla, Batı düşüncesinin temel dinamiklerini anlama girişiminde bulunmuştur. Kliniğin Doğuşu, Deliliğin Tarihi, Kelimeler ve Şeyler ve Bilginin Arkeolojisi, henüz iktidar kavramının ortaya çıkmadığı hazırlık çalışmaları olarak düşünülebilir. Deliliğin Tarihi'nde iktidar kavramına gereksinim ortaya çıkmış ve Hapishanenin Doğuşu'nda da iktidar kavrayışına giriş yapılmıştır. Cinselliğin Tarihi ise artık iktidar düşüncesinin tamamen çerçevesinin çizildiği son dönem çalışmasıdır. Ancak Deleuze, ilk dönem çalışmalarında oldukça önemli bir yer işgal eden “sözce” kavramının, “iktidar” kavramına hazırlık niteliğinde olduğunu ve bu kavrama zemin hazırladığını belirtir (Deleuze 05/11/1985). Aslında Foucault, başından beri, iktidar kavramının açıklayabileceği sorgulamalar yapmıştır ancak ilk eserlerinde bu kavram henüz üretilmediği için Deleuze, ara boşlukların “iktidar” kavramı ile doldurulup daha anlaşılır hale gelebileceğini ileri sürer (Deleuze 05/11/1985).

Deleuze'ün temelde Spinozacı bir filozof olduğu ve daha çok fark, tekrar, çokluk, teklik, içkinlik ve Bir-Bütün düşüncelerinin izini sürdüğü düşünüldüğünde, onun Foucault okumalarının da bu kavramsal araştırmalardan nasibini aldığı söylenebilir. Deleuze, Foucault'nun ürettiği kavramları, sadece tarihsel çerçeve içinde,

Foucault'nun gözünden yazılmış bir değerlendirmeler yığını olarak ele alınan ötesinde, ontolojik ve metafizik bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Frederic Gros'nun da belirttiği gibi Deleuze, Foucault okumasında, bir yandan ondaki gizli metafiziği açığa çıkarmak istemiş diğer yandan da, eğer o bir metafizikçi olsaydı, ürettiği düşünceler ve kavramların hangi mahiyetlere bürüneceklerini anlamak istemiştir (Gros 2016, 129).

Deleuze, Foucault'nun "sözce" kavramını, çokluk ve tekrarın yaratıcı gücünü açığa çıkarmasına olanak vermesi açısından önemsemıştır. Şimdi sözcenin ilerleme düşüncesine karşı "tekrar"a olanak veren yaratıcı özelliği üzerinde durulacaktır.

İlerlemeye Karşı Tekrar

Foucault, özünde sözceleri görememenin önündeki engellerden bahseder. Bunların başında, hep kökenleri araştırmaya, öncüllerin çizgilerini sonsuzca geriye götürmeye, gelenekleri yeniden kurmaya, evrim eğrilerini izlemeye, teleolojileri yansıtmaya ve sürekli olarak hayatın metaforlarına başvurmaya alışık olmamız ve sanki farklı düşünmede, mesafeleri ve dağılımları betimlemede, kimliğin güven verici biçimini ayırt etmede özel bir isteksizlik içinde olmamız gelir, diyor (Foucault 1969, 21). XIX. yüzyıldan itibaren, öznenin merkeziliği, antropoloji ve hümanizm figürleri (Foucault 1969, 22) o kadar baskın hale geldi ki yaşanan değişimlerin arkasındaki hareket ettirici güçleri (sözceleri) değerlendirebilmek neredeyse imkânsız hale geldi. Foucault'nun da belirttiği gibi Marx, her ne kadar üretim ilişkilerini, ekonomik belirlemeleri, sınıf mücadelesini, tarihsel çözümlemeye tabi tutarak merkezden kaydırmaya çalışmış olsa da, bu çaba, tutarlı bir medeniyet tipine geri götürülebileceği şeklindeki düşüncelerle, merkeze kaymaya başlamıştır (Foucault 1969, 22). Bu durumda yapı, tarihsel düşüncenin dinamizminin önünde bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Foucault, bu engeli aşmak için, yaptığı çalışmalarda, düşüncelerin tarihine özgü temaları ve sınırları yeniden gözden geçirme girişiminde bulunmuştur. O, kendi çalışmalarının, ne yapısalcı ne de antropolojik çalışmalar olduğunu ileri sürer (Foucault 1969, 25-26). Kendi çalışmalarının, yapı hakkındaki tartışmanın içinde yer almadığını ama insan varlığı, bilinç, başlangıç ve özne hakkındaki soruların ortaya çıktıkları, birbirine karıştıkları ve birbirlerinden ayrıldıkları alanın içinde yer aldığını belirtir (Foucault 1969,26)

"Sözce", bu olaylar alanı içinde, her şey olup bittikten sonra, önceden kavranamayanları kavrama girişimi olarak karşımıza çıkar. Bunu gerçekleştirebilmek için Foucault, öncelikle, süreklilik düşüncelerine karşı, Batı kültürünün episteme'si içinde beliren iki büyük süreksizlik noktasını birbirinden ayırmakla işe başlar. Bunlar "klasik çağı başlatanı (xvii. yüzyılın ortasına doğru) ve xix. yüzyılın başında bizim modernliğimizi belirleyeni"dir (Foucault 1994, 20). Foucault, süreklilik temasını çeşitlendiren, gelenek, gelişme, evrim, zihniyet ve akıl gibi kavramların, bizi yanıltmalarına müsaade etmemek gerektiğini ileri sürmektedir. Çünkü edebiyat, bilim, kitap, eser, hepsi de söylemin içinde ortaya çıkarlar. Söylem olgularının alanı yani süreksizliğin alanı, sınırsız ama tanımlanabilen bir alandır: "bu alan bütün gerçek sözcelerin (ki onlar konuşulmuş ve yazılmıştır) birliği tarafından, olaylara bölünmeleri ve her bir olaya özgü olan anın içinde kurulur" (Foucault 1969, 38).

Bu açıdan “sözce”, bir dönemde “hakikat” olarak ortaya çıkan söylemler içinden bulunup açığa çıkarılmalıdır. Foucault’nun çıkış noktasını anlayabilmek için şu sözü önemlidir:

“... Hakikat bu dünyaya ait olan bir şeydir: Hakikat çok sayıda zorlama sayesinde ortaya çıkar. Ve düzenli iktidar etkileri yaratır. Her toplumun kendi hakikat rejimi, kendi genel hakikat siyaseti vardır: Başka bir deyişle, her toplumun doğru kabul ettiği ve doğru olarak işlerliğe soktuğu söylem türleri; doğru sözceleri yanlış sözcelerden ayırt etmeye yarayan mekanizmalar ve merciler ile doğru ve yanlışın teyit edilme yolları, hakikatin edinilmesinde tercih edilen teknikler ve prosedürler; doğru kabul edilenleri söylemekle yükümlü olanların statüsü.” (Foucault 2020, 81).

Ve yazının devamında Batı toplumlarının hakikat ekonomisinin beş dayanağı olduğunu belirtir. Bunlar: 1- bilimsel söylemler; 2- ekonomik ve siyasi söylemler; 3- dağılım ve tüketimin işleyişi; 4- birkaç dev siyasi ve ekonomik aygıtın denetimi; 5- bütün siyasi ve toplumsal çatışmaların (ideolojik mücadeleler) üretimleri. Kısacası hakikat, “sözcelerin üretimi, düzenlenmesi, dağılımı, dolaşımı ve işleyişi için düzenlenmiş bir prosedürler bütünü olarak anlaşılmalıdır” (Foucault 2020, 82). Demek ki sözceler, hakikat olarak ortaya çıkan söylemlerin “üretim, düzenlenme, dağılım, dolaşım ve işleyişi” çerçevesinde düşünülerek açığa çıkarılmalıdır.

Paul Veyne, Foucault’nun kendi çağının hakikat bildiğine mesafe almasını, akvaryumdaki kuşkucu balığın tutumuna benzetir. Her çağın hakikat bildiği şeyler karşısında o çağda yaşayan insanlar akvaryumdaki balıklar gibidir ve akvaryumlarının sınırları üzerine düşünmeden yaşayıp giderler. Oysa

“kuşkulu ikili bir varlıktır: Düşündüğü sürece akvaryumun dışında durur ve akvaryumda dönüp duran balıklara bakar. Fakat yaşaması gerektiği için, o da kendini akvaryumun içindeki balık olarak bulur ve gelecek seçimlerde hangi adaya oy vereceğine karar verir (yine de kararına hakikat değeri atfetmez)” (Veyne 2014, 10-11).

Bu nedenle, Foucault, bilim ile ilgilenmez. Söylemlerin çıkış noktaları, tarihsel süreçten bağımsız bir biçimde, bilimsel bir zemine dayandırılarak, genel bir bilgiymiş ve ilerlemeye katkıda bulunuyormuş gibi ileri sürüldüğünde, birçok yanılgı ortaya çıkmaktadır. Bilimsel bir bilgi temeliyle ortaya çıkan bu söylemler; aslında, önermeler, cümleler ve söz edimleriyle birlikte, bir söylem düzeni oluşturmaktadırlar. Öyleyse bir bilgi olarak ortaya çıkan önermeler, bir bilgiyi oluşturmak yerine, bir söylemsel düzeni ortaya çıkarırlar. Eğer, söylemsel düzen içindeki sözcelerin çıkış noktaları, önceki ya da diğer söylemlerden ayrıldıkları noktalar gösterilebilirse, bu durumda, söylemlerin, aslında, öteden beri ilerleyen ve geleceğe doğru doğrusal olarak ilerleyecek olan bir bilgi olmadığını, tamamen kopmalara ve ayrılmalara uğrayan söylemsel düzenler oldukları anlaşılır. Bu nedenle Foucault ortaya konulan ve bilgi diye dayatılan söylemleri, klasik bilgi anlayışından ziyade “söylemsel düzenler” açısından değerlendirir. “Sözce” de söylemlerin en küçük yapı taşları adeta atomları

olmaktadır (Foucault 1969, 106-107).

Foucault, bu nedenle, söylemlerin, genelleştirici, donuklaştırıcı diktelerine muhatap olmamak için, onların kurucuları olan sözceleri dikkate almak ve incelemek gerektiğini ortaya koymuştur. Çünkü söylemde kırılmaların olduğunu herkes görmektedir ama cümleler ve önermeler bu kırılma noktalarını “ilerleme” açısından ele alarak söylemleri yeni durumdan itibaren kurarlar. Oysa sözceler, aslında bir “tekrar”ı dile getirirler. Deleuze, “tekrar” kavramına kendi düşüncesinde de merkezi bir yer verdiği için, sözcedeki tekrar edebilme özelliğini ön plana çıkarmıştır. Bir cümle yeniden kurulabilir, bir önerme yeniden aktüelleştirilebilir ama yalnızca “sözce” tekrar edilebilme kapasitesine sahiptir. Foucault, sözceyi, bir kavramın içsel değişkenliği anlamında kavramıştır. Deleuze, “türler evrilir” cümlesinin örneğini vererek, bu cümlenin sözcüsünün, XVIII. yüzyıl doğa tarihinde formüle edilmiş hali ile XIX. Yüzyıl biyolojisinde formüle edilmiş halinin, aynı sözceler olmadığını belirtir. Demek ki aynı cümleler, farklı dönemlerde farklı anlamlara sahiptir ve tekrarı harekete geçiren de bu farklı anlamlardır. Ama bu sözce, önerme olarak söylendiği andan itibaren bilimsel bir gelişmeyi ve ilerlemeyi belirtir. Deleuze, bu durumu şu şekilde belirtir “Darwin’den Simpson’a kadar dahi, tasvirin tamamen farklı ölçü birimlerini, mesafeleri ve dağılımları ve hatta kurumları vurgulamasına bağlı olarak, sözcenin aynı kalmadığını söylemek gerekir” (Deleuze 2013, 32). Demek ki “türler evrilir” cümlesi, bilimsel bir hakikat olarak görülür, tarihsel kırılma noktalarından geçerek bu günkü haline gelmiş olduğu düşünülürse, bu cümlenin sözcüsü, tekrar edebilme ve farklı anlamlar ortaya koyma şansından mahrum olur. Bu da “evrim” kavramının canlılığını zamanla ortadan kaldırıp donuklaştırır. Bu günkü gelinen noktanın, öteden beri aranan bir hakikat noktası olduğu düşünülürse, “sözcüler”, önermeler ve cümlelere dönüşür ve farklılanarak/farklılaşarak tekrar edemez. Zaten söylenmiş bir hakikat (hâlbuki dönemseldir), yeni bir şey katılmadan, geçirdiği evreler ve değişimler dikkate alınmadan aynen yinelenirse, bunlar cümleler ve önermelerdir (Deleuze 2013, 32).

Öyleyse önemli olan, doğru sözceleri yanlışlarından ayırma işidir. Bu durumda sözceleri bulmadaki temel düsturlardan biri, farklı düşünebilmeyi, mesafeler oluşturabilmeyi, farklı dağılma noktalarını gösterebilmeyi bilmektir. Çünkü sözce, “cümle, önerme ya da dil edimiyle aynı türden bir birlik değildir” (Foucault 1969, 114). Onlardan farklı olarak, dışarı ile doğrudan bağlantılı olduğu için, onlardan önce gelir. Böylece sözce kavrayışı, bağlam incelemesi yapmanın ötesinde bir düşüncedir. Bağlam, sözceye, kendi iç dinamiklerinin bütünlüğü içinde bir anlam verir ve bu durumda sözce, önermelere ve cümlelere bağlı olarak ortaya çıkar. Oysa Foucault, farklı tekillikleri görme olanağı sağladığı için, sözceyi dışarı ile doğrudan bağlantılı olarak ele alır. Böyle bir bakış açısı çok önemli bir yanılgıdan kaçınma olanağı verir. Sözcenin ait olduğu söylemsel formasyonu belirlemekle, yanlış tekrarları ifşa etmek söz konusudur. Aslında farklı formasyonlarda aynı sözce dile gelir ama farklı bir anlamdadır, asla öncekiyle aynı anlamda değildir. Örneğin, “Deliler tımarhaneye” XVIII. yüzyılda mahkûmların delilerle aynı kefeye konmasına karşı söylenen bir sözce iken, XIX. yüzyılda delilerin mahkûmlardan ayrılabilmesi talep edilmesi veya bugün hastane ortamında yapılmak istenen reformlara bağlı olarak, birbirinden tamamen ayrı söylemsel formasyonlara ait olabilir (Deleuze 2013, 32).

Dışarı, saf tekillikleri belirlenimsizler olarak sunar. Bu anlama Foucault bir grafiğin, bir piramidin, bir eğrinin sözce olduğunu ama onların temsil ettiklerinin sözce olmadığını söylerken, sözce ile ilgili çok önemli noktaları belirtir aslında. Mesela Fransızca klavyenin üzerindeki ilk harfler olan AZERT harfler dizisi bir sözcüktür, der (Foucault 1969, 114). Bu harfler klavye üzerinde iken sözce oluşturmasa da yazıldığı andan itibaren sözce olur. Çünkü bilgisayarın üzerinde harfler donuktur ve sadece sabit yerlere sahiptirler. Oysa harfler her defa yeniden ve yeniden yazıldığında, farklı dağılımlar ortaya koyarlar. Bu nedenle sözcüğü gizli bir tekrar canlandırır. Her yeni durum için ayrı bir eğri söz konusudur, her grafik ayrı bir tekil durumu ortaya koyar. Klavyede yazılan hiçbir cümle, diğerlerinin aynısı olamaz. Aynı olsa bile anlamları farklıdır. Tıpkı AZERT sözcüğünün, bundan sonra yazılacak tüm cümlelerin ve önermelerin, uzamsal ve zamansal koşulu olması gibi, sözcükler de, her zaman, cümlelerden, önermelerden önce gelerek, bunların koşulu olurlar. Mader'in de belirttiği gibi, Deleuze'e göre, tüm bilimsel girişimler "içsel dayanıklılık ve dışsal değişkenlik" kavram çiftini kullanırlar. Foucault'nun sözce kavramı, içsel çeşitlilik üzerine temellenir; çeşitlilik, sistemin, kural ya da fenomenin kendisine dâhildir (Mader 2016, 215).

Bu nedenle, Deleuze'ün de dediği gibi "sözce" kendi içinde tekrardır, her ne kadar tekrar ettiği, "kendine tuhaf bir şekilde benzeyen ve neredeyse özdeş" olabilen "başka bir şey" olsa da. Foucault için en büyük problem, sözcüğün varsaydığı bu tekilliklerin mahiyetini açığa çıkarmak olacaktır. Foucault buradan itibaren, bilgiyle birleştiği ölçüde iktidarın alanına girer. Yine de Bilginin Arkeolojisi'nde AZERT'in örnek verilmesi, bir ipucunu barındırır. Zira Fransız alfabesindeki harflerin bu şekilde daktiloya dökülmesi ile daktilo edenin parmakları arasında bir iktidar odakları bütünü ve kuvvet ilişkileri bütününe ortaya konduğu düşünülebilir (Deleuze 2013, 33).

Sözce kavramı, tekrara olanak vermesiyle "ilerleme" düşüncesinin karşısında yer aldığı gibi, çokluğa olanak vermesiyle de "yapı" düşüncesinin karşısında yer alır. Şimdi de sözce-çokluk ilişkisi incelenecektir.

Yapıya Karşı Çokluklar

Deleuze, Felsefe tarihinden, Leibniz ve Kant düşünceleri üzerinden bağlantılar kurarak, Foucault düşüncesinin başlangıç noktasını belirlemeye çalışmıştır. Kant, alırlık ve spontanelik olmak üzere iki düzlem ayrımı yapmıştır. Uzam ve zaman iki alırlık formudur, kavram ise düşüncenin spontaneliğidir. Kant, bu ayrımı, insan zihninin yapısını temele alarak yapmıştır. Bilgi, insan zihninde, iki ayrı yoldan itibaren ilerleyerek ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, Deleuze, Leibniz örneğini vererek, aslında veri ve kavram ayrımının, şeylerin insan için veri olduğu andan itibaren meydana geldiğini yoksa Tanrı açısından her şeyin kavram olduğunu belirtir. Biz insanlar sınırlı olduğumuz, her şeyin kavramını bilmediğimiz için, iki ayrı yaprağa da yaprak diyerek iki ayrı yaprağı aynılaştırıyoruz oysa Tanrı için ikisi de ayrı kavramlardır. Öyleyse Leibniz için, farklılıklar kavramdadır. Bu durumda Kant'a göre veri asla kavrama indirgenemezken, Leibniz, veriyi kavrama indirgemmiştir. Çünkü Kant'ta kurucu olan insan zihni iken, Leibniz'de kurucu olan Tanrısal zihindir (Deleuze 19/11/1985).

Deleuze, bu anlamda, Foucault'nun Kant düşüncesini takip ettiğini belirtir. Ancak Foucault, insan zihnine ait alırlık ve spontanelik ayrımını değil, “sözce”ye ait “görme” ve “konuşma” ayrımını esas almıştır. Çünkü Foucault'da “düşünüyorum” yoktur, onun yerini dilin varlığı (il y a du langage) ya da mırıldanma (on murmure) almıştır. Bunun yanında “ben”in yerini de “o” (il) ya da “biri” (on) almıştır (Deleuze 19/11/1985). Bu nedenle Foucault'nun sözce kavramını daha iyi anlamak için “düşünen bir ben olarak özne” düşüncesinin ötesine geçmek, bu düşüncüyü delerek geçmek gerekmektedir. Artık Foucault için, özneyi ve beni, sabitlik noktası olarak belirleyen düşüncelerin ötesinde belirsiz “biri” ve “o”nun sözcesi önem kazanmıştır. Sözce, cümle ve önermenin ortaya koyduğu homojen bir sistem içindeki hareketlilik yerine, bir sistemden diğerine geçen içsel çeşitliliktir (Deleuze 19/11/1985). Sözceyi görebilmek için bir sistemden diğerine giden yolları takip edebilmek gerekir.

Çokluk düşüncesi açısından, sözce öznesi ve sözceleme öznesi ayrımını yapmak gerekir. Cümleler, sözceleme öznesine göndermede bulunur. Sözceleme öznesi gramatikal kişiye, yani “ben”e işaret eder. Her “ben” değil, sadece gramer kişisi olan “ben”ler vardır. Mesela “ben yürüyüş yapıyorum” dediğimde “o yürüyüş yapıyor” ile arasında doğa farkı yoktur. Burada söylenen “ben” de “o” da sözce öznesidir. Çünkü kişi yürüyüş yapıyorum diyerek yürümez. Ama mesela “yemin ederim” cümlesindeki “ben”, sözceleme öznesidir yani gerçek gramer kişisidir. Çünkü yemin ederken sadece “yemin ederim” diyerek yemin edilir. Bu nedenle sözceleme öznesi “o”ya indirgenemez. Sözce öznesindeki “ben” ise çok sayıda özneye işaret ettiği için “o”ya işaret eder ama “biz” e indirgenemez. Heterojen ve çok sayıda özneye işaret eder (Deleuze 12/11/1985).

Sözceleme öznelerinin formel sabitliğine karşı, sözce, öznenin çeşitli pozisyonlarına işaret eder. Sözceler, tüm “ben”lerden daha derin olan “biri”nin figürleridir. Blanchot, bu anlamda Foucault için önemlidir. Lengüistik kişiliği yerinden etmiştir. “biri” ya da “o” yararına, gramatikal kişiliklerden vazgeçmiştir. Özel isim ancak konuşulanın (on parle) bir figüründen başkası değildir. Sözceleme öznesinin “ben”i, içsel bir sabitliğe bağlıdır, sözcenin “ben”i ise “ben” diyebilen tüm bireylerdir ve dışsal çeşitliliğe sahiptir. Sözce, heterojen sistemler arasındaki geçiş kurallarıyla tanımlanır. Bunun dışında öznenin her bir pozisyonu “biri”nin bir figürüdür. Deleuze böyle bir düşüncenin, mutlak anti-personalizm olduğunu belirtir. Söz konusu olan artık ne içsel sabitlik ne de dışsal çeşitliliktir sadece sözcenin içsel çeşitliliği vardır. Önermede olan şey içsel sabitliktir. Önermede çeşitlilik varsa da bu hep onun dışında olur (Deleuze 12/11/1985).

Deleuze, Mader'in de belirttiği gibi, Foucault'nun söylemsel düzenlere dair ontolojisini, Emile Benveniste, William Labov ve Noam Chomsky gibi seçkin dilcilerin düşünceleriyle bağlantı içinde değerlendirerek ayrıcalıklı yerini ortaya koymuştur (Mader 2016, 214). Foucault, diğer dilcilerden farklı olarak, sözceleri, titizlikle, önermeler, cümleler ve konuşma edimlerinden ayırmıştır. Çünkü sözce, önermeleri, cümleleri ve konuşma edimlerini yapan şeyin adıdır. Bu durumda sözce, önerme, cümle ve konuşma edimi değildir. Tam tersine sözce, anlamlı olanı kurar, kurallar ağı yaratır. İşte bu kurallar, önermelerin, cümlelerin ve konuşma edimlerinin ön koşullarıdır.

Bir cümleye karşılık gelen sözceyi çekip çıkarmak için lengüistik önermeler

araştırılmamalıdır ama bir sistemden diğerine geçerken cümlenin kaç defa açıldığını belirlemek gerekir. Sözcüler çoklukla beraber ilerler ama her bir sözcü kendisi bir çokluktur. Deleuze “dilsel önermeler”in daimiliklerle tanımlandığını, homojen bir sisteme ait olduklarını belirtir. “Sözcü” ise tam tersine heterojen bir sistemle ve çoklukla açıklanabilir. Bu nedenle “sözcü” yapıyı yerinden ederek çokluğa kapı aralar. Sözcüyü her düşündüğümüzde çokluğu seçmişiz demektir, her segment ne kadar küçük olursa olsun, iki heterojen sistem arasındaki geçiş söz konusudur. Sözcü, sadece geçişlerin olduğunu gösterir.

Geçiş sağlayan temel kavram “çokluklar”dır. Sözcü kavramı, farklı çokluk biçimlerini düşünebilme imkânı vermektedir. Bu noktada Deleuze, Bergson örneğini vererek, onun, uzamsal çokluklara karşı süre kavramını öne sürerken, farklı bir çokluk türüne zemin hazırladığını belirtir. Burada öne sürülen “çokluk”, başlangıca gereksinim duymayan ve özneye kayıtsız bir çokluktur. Bu nedenle de “yalnızca seyrek çokluklar vardır; tekil noktalarla, bir an gelip özne işlevi görecektir olanların dolduracağı boş yerlerle ve birikebilen, tekrarlanabilen ve kendini kendinde muhafaza eden düzenliliklerle...” (Deleuze 2013, 35). Deleuze, bu anlamda Foucault’nun Bilginin Arkelolojisi kitabının, çoklukların teori-pratiğinde atılmış belirleyici bir adım olduğunu belirtir. Sözcünün, çokluk açısından ele alınması öncelikle öznenin kurucu, derleyici ve birleştirici etkisini ortadan kaldırır. Çokluklar, hem öznenin saltanatından hem de yapının imparatorluğundan kurtulur. Demek ki cümleler, önermeler ve konuşma edimleri özneye ve yapıya işaret ediyor; “sözcüler”, özne ve yapının hâkimiyetinden kurtulmuş, yeniden tekrara olanak veren tekil yaşam noktalarıdır. “Yapı” önermeseldir ve homojen bir sistem oluşturur hâlbuki “sözcü”, düzeyleri çaprazlamasına kesen “olası bir yapılar ve birlikler alanının içinden geçen ve bunları somut içeriklerle zaman ve mekânda açığa çıkaran bir çokluktur” (Deleuze 2013, 36). “Özne”, cümlesel ve diyalektiktir, söylemi başlatan birinci şahıs karakterine sahiptir. Hâlbuki “sözcü”, özneye dair bir şeylerin yalnızca üçüncü şahısta ve türetilmiş bir fonksiyon olarak tutunabildiği ilkel bir anonim fonksiyondur. Bu nedenle, sözcüyü aramak, içsel çeşitlilik çizgilerini ve heterojen sözcü gruplarını aramaktır. Bu anlaşıldığında Foucault’nun “hiç yapısalcı olmadım” sözü de anlaşılır (Deleuze 19/11/1985). Çünkü yapı, içsel dayanıklılıklara göre homojen olarak belirlenen bir sistemdir. Sözcü ailesi, heterojen sözcülerin dağıldığı alandır. Bir sözcü, öznenin çok sayıda pozisyonlarına sahip olabilir. Bu açıdan özne, sözcünün içsel çeşitliliğidir. Özne, sözcüden ileri gelir, tersi değil. “Ben” bir sözcüden diğerine değişmezken, aynı sözcü öznenin birçok pozisyonuna sahiptir. Öznenin pozisyonları nedir? Bunlar üçüncü kişinin modülasyonlarıdır, üçüncü kişinin içsel çeşitliliğidir. “Ben”den sonsuzca daha derin olan “o”nun modülasyonlarıdır.

Foucault’ya kadar hâkim teknikler, biçimselleştirme ve yorumlamadır. Bu tekniklerde yalnızca söylenenin basit işlenimine odaklanmak çok güçtür. Deleuze’ün de belirttiği gibi Foucault, tam da bu güç duruma girişmiştir. Çünkü onun için sözcü, söylenenin basit işlenimidir, dictum’un pozitivitesidir (Deleuze 2013, 36). Foucault, sözcüye gizli bir manayı keşfetmek üzere yaklaşmaz. Sözcü doğrudan görünür de değildir, mantıksal bir yapı kadar açık da değildir. Hiçbir sözcünün örtük varlığı yoktur çünkü sözcü, etkin olarak söylenene dairdir. İçerdiği eksiklikler veya boşluklar gizli anlamlarla karıştırılmamalıdır ve bunlar sadece sözcünün bu “aile”yi oluşturan dağılım alanındaki varlığına işaret eder. Cümle, doğrudan algılanmaz ama daima,

cümleler ve önermelerle örtülüdür. Bunun “kaide”sini keşfetmek, bunu cilalamak, icat etmek gerekir. Ve sözce “ancak oluşturulması gereken bir çokluk dâhilinde, söylenenin basit işlenimi olarak alınabilir” (Deleuze 2013, 37). Yorumlama ve biçimselleştirmeler ancak sözceyi önkoşul olarak aldıklarında gerçekleşebilirler.

Deleuze’ün de belirttiği gibi, Foucault, kuralları icat ederek ilerlemiş ve kendi problem alanını oluşturmuştur. Sözcenin temellerini, “tekillik” noktalarında aramıştır. Bir dönemdeki sonsuz tekillikleri değil, özelleşmiş ve dönemsel külliyatları ele almıştır. Foucault, dilin önerdiği yönler gitmek yerine, dilin ortaya çıktığı uzamdan hareket etmiştir. Dilin önerdiği yönler, gösterge, gösteren ve işaretten hareket ediyorken, dilin ortaya çıktığı uzam, dilin “burada”sına odaklanır. Bu nedenle Foucault’nun arkeolojik incelemesinde, sözceyi bulmak, bir beyin ve düşünme meselesi değildir, sözce, söylemler içinde şimdiden zaten söylenmiştir. Foucault bunu şu şekilde belirtiyor:

“Her gerçeklikte, bilimle, romanlarla, siyasi söylemlerle, bir müellifin eseriyle yahut da bir kitapla meşgul olmadan önce ilk tarafsızlığı içinde incelememiz gereken materyal, genel söylemin alanı içindeki bir olaylar topluluğudur”(Foucault 1969, 38).

Foucault söylemleri incelemek için öncelikle bir “külliyyat” oluşturmuştur. Çünkü Sözcüler, külliyyat ile anlam kazanırlar. Elbette bir külliyyat oluşturmak, güçlü bir sezgiyi gerektirir. Foucault külliyyat oluştururken sadece konunun uzmanlarının söylediklerini değil, daha çok söylemin yayıldığı her alandaki uzman olmayanların konuşmalarını külliyyatına dâhil eder. Ayrıca bir kavramı bağlı olabileceği her alandaki söylemler ile birlikte değerlendirir.

Çokluğa ve tekrara olanak veren bir sözce kavrayışı ortaya koymanın en etkin yolu, görmek ve konuşma arasındaki doğa ayrımını iyi yapabilmektir. Deleuze, Foucault’nun, çağının dil-varlığını ve ışık-varlığını tasvir etmeye çalıştığını belirtmiştir. Buna göre dil-varlığı söylenebilir, ışık-varlığı ise görülebilir şeyler açısından tarihsel bir a priori oluştururlar. Dolayısıyla dil-varlık ve ışık-varlık tarihsel formasyonlara göre değişiklik gösterir fakat kırılgenliklerini korurlar. Işık ve Dil’den oluşan, bu iki dışsallık formları, görünen ve sözcelenen için dağılım uzamlarını tanımlamaktadırlar. Birbirlerine indirgenemezler ve birbirlerine dışsaldırlar. Bu durum, böyle bir düşüncenin fenomenolojiden radikal ayrılığını ortaya koyar. Deleuze, bu noktada Foucault ve Blanchot arasındaki benzerlik ve bağlantıyı oluşturan ilkeye dikkat çekmiştir: “konuşmak görmek değildir”. Şimdi de sözce kavramı, konuşma ve görme ayrımından itibaren incelenecektir.

Konuşmak Ve Görmek Ayrımında Sözce

Deleuze, Foucault açısından “sözce” kavramını anlamak için, konuşmak ve görmek arasındaki ayrımı anlamının son derece önemli olduğunu belirtir (Deleuze 22/10/1985). Bu nedenle Foucault, kavramsal çalışmalarını, tarihsel formasyonlar yoluyla ortaya koymuştur. Çünkü bir dönemde görülenler ve konuşulanlar başka bir dönemde görülen ve konuşulandan farklıdır. Modern çağ artık, klasik düşüncelerdeki, temsil, evrensel, ide, logos, akıl vs. kavramlarının çok ötesinde bir

söylem ve görüntüye yer vermiştir. Foucault, modern dönemin geldiği bu noktanın, lengüistler ve analitikçilerin düşündüğü çerçevenin çok daha ötesinde olduğunu belirtir. Bu anlamda analitikçiler ve lengüistler hala, görünenin, söylenenin arta kalanı olduğunu düşünürler. Oysa Foucault, görünür olan ile sözceyi birbirinden ayırmıştır. Bu nedenle Deleuze, Foucault'nun "sözce"ye daha önce kimsenin vermediği bir anlam ve statü verdiğini belirterek, Bilginin Arkeolojisi'ni bir sözceler teorisi olarak nitelendirmiştir.

Deleuze Foucault'da gördüğümüz "bilginin tarihsel formasyonu"nu kendisinin kullandığı "katmanlar" kavramıyla birlikte düşünerek anlama girişiminde bulunmuştur. Deleuze'e göre Foucault'da sözcenin ne olduğunu anlamak için, onun, bilginin ne olduğu ile ilgili ileri sürdüğü düşüncesini anlamak gerekir. Bilgi, Foucault'da, görünürlük ve sözce olmak üzere iki temel dayanağa sahiptir. Görünürlük ve sözce, ikisi birbirinden doğaca farklıdır. Böyle bir düşünce, klasik ide düşüncesinin karşısında yer alır. Klasik düşüncelerde, görünür olan ve duyumsanır olan düşünceye ya da ideye indirgenebilir niteliktedirler. Deleuze, Foucault'nun tarihsel çalışmasının, davranış ya da zihinsel bir tarih çalışması olmadığını belirtir. Çünkü Foucault'nun tarihsel çalışmaları, davranışı değil "Görmeyi"; zihni değil "Konuşmayı" esas almaktadır. Deleuze Foucault'nun yeni bir arşivci olarak iş gördüğünü ve diğer arşivcilerden farkının da "sözcelerden başka hiçbir şeyi dikkate almaması" olduğunu belirtir (Deleuze 2013, 23). Foucault sözceyi, söylemin kurucu elemanı olarak düşünmüştür: "kurucu elemanı olduğu bir kumaşın yüzünde görünen pütür" (Foucault 1969, 106-107). Sözce, söylemin basit birliğidir. Sözce önerme, cümle, ifade aktı değildir; basit, tam ve otonomdur.

Foucault'nun özgüllüğü söylemin temelini sözcelerin oluşturduğunu söylemesidir. Söylem, ampirik konuşanlarla (konuşan birey ya da sözcelerin yazarı) ilgilenmez ama bizzat sözcelerle ve sözcelerde ifade edilen öznellik ile ilgilenir. Söylem kavramı Foucault'da sözceler birliğini ortaya koyan ve dil-söz karşıtlığı aşarak "söylemin düzeni" olarak ele alınmıştır (Demir, Güneş 2013, 56). Söylem, heterojen alanlara (doğal tarih, zenginlik teorisi gibi) ait sözceler toplamıdır. Foucault, saf lengüistik boyutla (sözceleyen), söylemsel boyutun ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir. Onun amacı, farklı sözceleri "bir dünya kavrayışının" homojenliğine getirmek değildir tam tersine, tüm bir dönemi kat eden heterojenliği, tekillikleri, süreksizlikleri öne çıkarmaktır.

Davranmak ve bir fikre sahip olmak bir özneyi ve onun her şeyden bağımsız olarak seçim yapabildiğini ileri sürerken, "görmek" ve "konuşmak" bir formasyonun öncelikli olduğunu varsayar. Esasında Kliniğin Doğuşu'nda, hastalığın farklı tarihsel formasyonlarda nerede görüldüğünü ve nasıl konuşulduğunu; Deliliğin Tarihi'nde farklı formasyonlarda deliliğin nerede görüldüğünü ve nasıl konuşulduğunu araştırmıştır. Bu nedenle Foucault:

"Kliniğin Doğuşu'nda, araştırmamın temel noktası, xviii. yüzyılın sonunda ve xix. yüzyılın başında, doğal söylemin sözce biçimlerinin değiştirilme şekli idi; demek ki çözümleme, kavramsal sistemlerin kuruluşuna ya da teorik sistemlerin oluşumuna, statüden, kurumsal zeminden, söylemde bulunan öznenin durumundan ve yerleşme

biçimlerinden daha az dayanıyordu” (Foucault 1969, 86)

diye belirtir.

Görmek ve konuşmak saf öğelerdir. Görmek davranış değildir, konuşmak da ide değildir. Görmek ve konuşmak, görünürlük ve sözcelenebilirliğin koşullarıdır. Sözceyi öncelikle idenin karşısında düşünmeliyiz. Foucault’da sözce önceliklidir ama bu asla görmeyi sözceye indirgemez. Velasquez’in, Magritte’in tablolarını betimlemelerini de bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Foucault’da eşbiçimcilik (izomorfizm) ve uygunluk (konformizm) yoktur. Bununla birlikte, görmek ve konuşmak arasında doğa farkı vardır. Foucault’nun, fenomenolojiden ayrıldığı nokta da buraya dayanır. Foucault’ya göre, bilmeden önce bir yaşanmışlık ve deneyim yoktur. Kelimeler ve Şeyler’de ortaya çıkan şudur: gördüğümüz asla söylediğimiz değildir, söylediklerimiz, metafor yoluyla ortaya çıkar, söylediklerimiz asla gördüklerimizi bize söylemez. Konuşmak görmek değildir, görmek, konuşmak değildir:

“Bunlar birbirlerine indirgenemez niteliklerdirler: gördüğümüz şeyleri istediğimiz kadar anlatalım, görünen şey hiçbir zaman söylenen şeyin içine sığmaz ve söylenmekte olan şey imgeler, eğretilmeler, kıyaslamalar aracılığıyla istendiği kadar gösterilmeye çalışılsın, bunların ışıklarını saçtıkları yer, gözlerin gördüğü değil de sentaksın ardışıklığının tanımladığı yerdir” (Foucault 1994, 35).

Arkeolojik inceleme de görünenin ve sözcelenenin formunu araştırır. Bu anlamda Frederic Gros’un da belirttiği gibi, Deleuze, Foucault için arşivin, işitsel-görsel olduğunu ileri sürer (Gros 2016, 130). Foucault yaptığı dönemsel incelemelerde, ayrımları, kırılma noktalarını göstermeyi hedeflemiştir. Her dönem diğerlerinden gördükleri ve söyledikleriyle ayrılmaktadır. Arkeoloji, arşivlerin incelenmesidir. Bu da Foucault’nun “pozitiflik” dediği “tarihsel formasyon”u meydana getirmektedir. Bir dönemin gösterdiği ve gördüğü; söylediği ve söylettiği aynı şeydir. Deleuze bunun özgün bir bakış açısı olduğunu belirtir.

Foucault modern çağa gelindiğinde “ne oldu da deliler tımarhaneye konuldu?”, “ne oldu da suçlular hapisaneye konuldu?”, “ne oldu da hastalar hastaneye konuldu?”, “ne oldu da cinsellik çocuk cinselliğinden itibaren işlenip cinsellik bilimi ortaya çıktı?” sorunlarının cevabını ararken, sözcenin, konuşma ve görme ayrımından itibaren anlaşılması gerektiğini fark etmiştir. Bu soruların cevabı, görünenin ve konuşulanın ötesine işaret etmektedir ki işte bu işaret, ilk çalışmalarda “sözce” ve sonraki çalışmalarda “iktidar” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hapishanenin Doğuşu, xviii. yüzyılda, suçun cezasının görünür hale geldiği yer olan hapisaneler ile suçu yazılı olarak sözcelenen ceza hukukunun, iki ayrı formasyon ve rejim olduğunu ortaya koymaktadır. Bu iki formasyon daha sonra buluşacaklardır. Yani ceza hukuku geliştğinde, hâkimler için hapisane diye bir düşünce yoktu. Foucault’nun araştırdığı şudur: “Hapishaneler ceza hukukundan ayrı bir formasyona ve amaca sahipse, hapisanelerin yapılmasının arkasında işleyen güç nedir?”; “Hapishaneler hangi maksatlarla yapılmıştır?” Foucault,

“suçlular hapishaneye” sözcüsünün arkasında yer alan maksadın, suçluların cezasını çekmelerini sağlamaktan çok, onları “gözetlemek” için olduğunu düşünür. Çünkü ceza Hukuku açısından hapishane, diğer yaptırımlardan biridir sadece. Deleuze, aslında ceza Hukuku’nun hapishanelerden hep rahatsız olduğunu belirtir. Aslında onlar hapishaneler karşısında “bu bir hapishane değildir” diyebilirler. Çünkü ceza hukuku, yaptırımı, hapishane olmaksızın düşünmektedir. İşte buradan da konuşma ve görmenin iki farklı rejim olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, hapishanenin kökeninde hukuk değil “disiplin teknikleri” vardır. Bu teknikler, okulda, orduda vs işleyen tekniklerdir. Bunlar hukuk dışı tekniklerdir (Deleuze 22/10/1985). XVII. yüzyılda ceza hukukunun sözceleri “suçluluk”tan hareket etmektedir. Bu nedenle, suçluluk sözceleri ile hapishanenin görüntüsü arasında heterojenlik vardır. Foucault, XVIII. yüzyılda suçun, yeni bir tarzda görüldüğünü ve yeni bir sözcük biçimine sahip olduğunu belirtmek istemektedir. Klasik çağda sözcük formu suçlu, suçun görünürlüğü ise kralın infaz kararı iken, modern çağda sözcük biçimi suç, suçun görünürlüğü de hapishane olmuştur. Artık suçluya ve cezaya değil de suça ve disipline etmeye odaklanılmıştır. Bu anlamda, Deleuze’ün de belirttiği gibi, hapishaneler, kapatılma yeri olmaktan çok, açıklık ve görünürlük yerleridir.

Deliliğin Tarihi, XVII. yüzyılda deliliğin görüldüğü yerin, genel hastane olduğunu gösterir. Çünkü o dönemde, deliler, hırsızlarla, yankesicilerle, dilencilerle beraber gruplandırılıyordu. Çünkü delilik, XVII. yüzyılda akılsızlık olarak görülüyordu. Bu çağ, rasyonalizm çağı olduğu için, deliliğin, akılsızlık olarak ifade edilmesi klasik çağa aittir. Ama XVIII. yüzyıldan itibaren delilik, akla referansla değil, hastalığa referansla ifade edilecektir. Deleuze’ün de belirttiği gibi XVII. yüzyılda deliliğin görünme biçimi “genel hastane”; sözcüğü, “akılsızlık”tır. XIX. yüzyılda deliliğin görünme biçimi “tımarhane”; sözcüğü ise “hastalık”tır. (Deleuze 29/10/1985). Çünkü delilik, Klasik çağda tıbbî dâhil olarak ele alınıyorken, Modern çağla birlikte, psikiyatrinin alanına dâhil olmuştur. Foucault, delilikle ilgili incelemesinin sonucunda, delilerin tımarhaneye yatırılmasının kökeninde, “tıp” değil “disiplin teknikleri”nin olduğunu ileri sürmektedir.

Kliniğin Doğuşu’nda, “hastalar farklı dönemlerde hangi semptomlara göre gruplandılar ve bunlara karşı hangi tıbbî usuller geliştirildi?” sorunları ele alınmıştır. Foucault, bu kitapta, klasik çağda tıp bilimi ve hastanede görünenlerle, modern çağdaki tıp bilimi ve hastanede görünenlerin birbirinden farkını ortaya koymuştur. XVII. yüzyılda Genel Hastane’de gördüklerimiz tıpla ilgili değildir. Genel hastanede deliler, suçlular, işsizler, yankesiciler vs. bir aradadırlar. Bunun da sağlıkla ilgili değil de “Emniyet” ile ilgili olduğu anlaşılabilir. Yani genel hastanede görünenler tıp bilgisini yansıtmamaktadır. Genel hastanenin formasyonu ile tıp bilgisinin formasyonu birbirinden ayrıdır (Deleuze 22/10/1985).

Bütün bu araştırmalardan çıkan sonuca göre, “sözcük”, hem görülenlerin hem de konuşulanların ötesinde bir gerçeklik alanını işgal etmektedir ve görülenler ve konuşulanlar, bu gerçeklik alanına bağlı olarak söylemsel bir düzeni meydana getirirler. Bu da Foucault’nun tüm analitik felsefelerden ayrışmasının temelini oluşturur. Bizi söylemin kemikleşmiş, bedenlenmiş yapısından kurtaracak olan, söylemin temel yapıtaşları yani sözcüklere, Şimdi sözcüğün konuşulanlardan ve görülenlerden öncelikli varoluşu incelenecektir.

Sözcenin Görünen Karşısında Öncelikli Varoluşu

Sözce, konuşulan ve görülen bir şeyin genel bir anlamla dondurulamayacağını, içinin her çağ ve durumda aynı anlamla doldurulamayacağını ortaya koyar. Bu durum, bir görüntü ile sözce arasında sonsuz ayrım olduğunu ve birbirlerine indirgenemez olduklarını ifşa eder. Bu açıdan, Magritte'in, bir pipo resminin altına yazdığı "bu bir pipo değildir" tablosu, Foucault'nun ilgisini çekmiş ve bununla ilgili bir yazı kaleme almıştır. Bu tabloda Foucault'nun ilgisini çeken şey, Magritte'in görme ve söyleme arasındaki ayrımı çok iyi bir şekilde yapmış olmasıdır. Pisonun resminin olduğu tablo, bir pipo değil, pisonun resmidir. Bu nedenle de pisonun resminin yapıldığı tablo ile ilgili "bu bir pipodur" cümlesi değil "bu bir pipo değildir" demek daha uygundur. "Bu Bir Pipo Değildir" konuşmak ve görmek arasındaki kavganın resmedildiği yerdir. Bu kavgada ortaya çıkan aşikâr durum, sözcenin kendisidir. Sözce bizzat bu ayrımın kendisini ifade etmektedir. Sözce, görünenin, konuşulana ve yazılana, sığmadığını, bu ikisinin formlarının ayrı olduğunu ve aralarındaki ilişkinin karmaşık bir ilişki olduğunu ifade eder.

Ama asıl mesele "görmek" ve "konuşma"nın nasıl bir araya gelebileceği üzerine düşünebilmektir. Deleuze, Foucault'nun bu ilişki ile ilgili şu üç adımı gözettiğini ileri sürmektedir: İlk olarak Foucault, konuşmak ve görmek arasındaki radikal ayrılığı onaylamıştır. İkincisi, sözcenin görünür olana önceliğini onaylamıştır. Üçüncü olarak da ikisi arasında karşılıklı varsayımların ve zapt etmelerin varlığını onaylamıştır (Deleuze 26/11/1985). Bu üçüncü aşama daha çok "iktidar" kavramı ile birlikte, iktidarın güç ilişkileri olarak ele alınmasıyla daha da açıklık kazanacaktır.

Sözcenin, görme karşısındaki öncelikli var oluşu, önemli bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Bilginin Arkeolojisi'nde görmekten çok sözceden bahsedilmiştir. Çünkü belirleyici olan sözcelerdir, görünenler ise söylemsel-olmayan ya da sözcenin tamamlayıcıları olarak negatif olarak ele alınmıştır. Foucault'nun Bilginin Arkeolojisi'nde bahsettiği "söylemsel-olmayan" kavramı, görüneni belirtmek için kullanılmıştır ve kendisinin de belirttiği gibi söylemsel olanlar, söylemsel olmayanlarla, söylemsel ilişkilere sahiptirler. Deleuze, "Bu Bir Pipo Değildir" yazısından itibaren, Foucault'nun, görünen ile sözce arasındaki ayrılığı üç şekilde gösterdiğini belirtir: mizahi, mantıksal ve tarihsel yolla.

Mizahi açıdan yaklaşıldığında, Bu Bir Pipo Değildir'de pipo ile onun yazısı kesin bir şekilde ayrılmıştır. Görünen şey pipo değil, pisonun resmidir, bu nedenle de bu resmin sözcüsü "bu bir pipo değildir" şeklinde söylenmelidir. Görünen ve resim ayrımının radikalliği "bu bir pipo değildir" yazısını yazma hakkı vermektedir. "Bu" (ceci) eğer resmedilen pipo ise, bunun sözcüsü "bu bir pipodur" olamaz. O halde bunun sözcüsü "bu bir pipo değildir" olabilir. Mesela üzerinde güzel bir kız resmi olan bir portre olsa ve portrenin altında da "bu kız dünya güzeldir" diye yazsa, bu yazı, tablonun sözcüsü olabilir mi? Hayır. Aslında bunun sözcüsü "bu kız dünya güzeli değildir" olmalıdır. Çünkü bu resim tüm zamanların en güzeli değildir. Unutmamak lazım ki Foucault için sözce, görüntüden önceliklidir.

Mantıksal açıdan bakıldığında da "bu" (ceci) resmi yapılan pipo değildir, "bu"

sözcedir. O halde “bu” görünen pipo değildir. Çünkü tabloda görünen piponun karşısında “bu bir pipodur” “bu bir pipo değildir”e dönüşüncüye kadar “bu bir pipodur” diyemeyiz. Bu nedenle, resmedilen pipoya karşılık gelen sözce, “bu bir pipo değildir” olacaktır. Magritte de bu nedenle piponun resmedildiği tablonun altına “bu bir pipo değildir” diye yazmıştır. Bu da Foucault’nun sürrealizmle olan bağını gösterir.

Tarihsel açıdan bakıldığında ise, Kliniğin Doğuşu, Foucault için görünenin ve sözcelenenin birliğinin, aslında bir rüya olduğu düşüncesini pekiştirir. XVIII. yüzyılda klinik, semptomların ve göstergelerin uygunluğu paralelinde ortaya çıkmıştır (görünen hastalık ve sözcelenen hastalığın birliği): görünür olan her şey ifade edilebilirdir ve tamamen ifade edilebilir olması nedeniyle de tamamen görünürdür (Foucault 2002, 152). O dönemde hastalık, hem okunuyor hem de görülüyordu. Oysa XIX. yüzyılda, anatomi ile birlikte, görünen ve söylenen birbirinden ayrılmış ve bu rüyadan uyanılmıştır. Klasik çağda, zihnin dışarı ile uygunluğu düşüncesi hâkim olduğu için, hastalığın görünen yanı ile bilinen yanı özdeş kabul ediliyordu ama Modern çağda, görünen ve konuşulunun ayrı olduğu anlaşılınca, semptomların ve göstergelerin ayrı olduğu anlaşılmıştır.

Modern tıp, yaşamla ölüm arasındaki anlaşılmaz bağı, tıp bilgisi ile aydınlatma girişiminde bulunarak, hastalığı ölümden itibaren gören bir gözle bakmaya başlamıştır: “Bu canlı bir gözün değil, ölümü görmüş olan bir gözün bakışıdır” (Foucault 2002, 185). Bu nedenle modern tıp, hasta gözlemek yerine kadavra incelemesi yapmanın, sonuca daha yakın olduğunu gösterir (Foucault 2002, 188). Foucault, klinik ile anatominin ayrılma noktasına odaklanarak bugün gelinen noktada gözden kaçan noktanın “... genç bir bilgi gövdesiyle eski inançlar arasında değil, iki bilgi tipi arasında” olduğunu belirtir (Foucault 2002, 163). Yeni anatominin yöntemi “tahlildir” ve “vakaların ve fenomenlerin sözlü sentaksından ziyade, şeylerin uzamsal parçalanabilirliğini tanımlayan bir tahlil” (Foucault 2002, 169). Tıp artık sık tekrarların kaydedilmesi yerine sabit noktanın saptanmasını kullanacaktır. Hastalıklar genelleştirilerek, hastalıklar hakkında bir bilgi külliyatı doğmuştur ve hastaların hastalıklarının dışında, bir hastalıklar bilgisi çoğalmıştır. “Hastalık sözceleri” hastalara değil, hastalıklara karşı ortaya çıkmıştır.

Modern tıbbın ortaya koyduğu sözce, “düzenleme” olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern tıpla birlikte teori ve düşlerden uzaklaşarak, hasta bedenini gözleme öne çıkmıştır. Ama Foucault için bu yeni ruh “hastalığın epistemolojik olarak yeniden düzenlenmesinden başka bir şey değildir ve bu kalıpta görünürün ve görünmez sınırları yeni bir yol izlemektedir. Hastalığın kendisi olan dipsiz derinlik, dilin ışığında ortaya çıkarılır” (Foucault 2002, 243). Ortaya çıkan hastaneler ise hastanın iyileşmesinden çok başka düzenlemelere meydan vermiştir:

“hastaneye ayrılmış alanın yeniden düzenlenmesi, hastanın toplumdaki konumunun yeniden tanımlanması, hem yardım ve deney hem de yardım ve bilgi arasında belli bir ilişkinin kurulması gerekmiştir; hastanın kolektif ve homojen bir mekâna dâhil edilmesi de zorunluluğa dönüşmüştür. Aynı zamanda dili de yepyeni bir ilgi alanına açmak zorunluluğa dönüşmüştür: Görünür ve sözcelenebilir olanın daimi ve

nesnel olarak kurulmuş bağılılaşımı” (Foucault 2002, 244).

Modern dönemde tıp da bilimsel söylevden yararlanmış yani görülen neyse, onu, sözce aracılığıyla göstermiştir. Böylece tıp dili de derinlerden yüzeye çıkmıştır. Öyleyse modern hastaneler karşısında “burası hastaların tedavi oldukları yerdir” değil “burası hastaların gözlemlendiği yerdir” demek daha uygundur.

Hapishanenin Doğuşu’nda, Foucault, Bentham’ın xviii. yüzyılda kullandığı “Panoptikon” kavramına değinmiştir. Bu kavram mahkûmların kalacakları yerin mimari biçimini ortaya koymaktadır. Foucault, böyle bir hapishane mimarisinde ortaya çıkan görüntü, ışık ve gölge ayırımını ayrıntısıyla anlatmaktadır (Foucault 2006, 295). Gözetleyenler, mahkûmları görmekte ama mahkûmlar gözetleyenleri görmemektedir. Öyleyse modern dönemde ortaya çıkan hapishane, aslında mahkûmların cezalandırıldıkları yer olmanın ötesinde, gözetlendikleri yerdir. Bu nedenle, hapishane karşısında “burası mahkûmların cezalarını çektikleri yerdir” değil “burası mahkûmların gözetlendikleri yerdir” demek daha doğrudur. Hapishaneler, suçluların cezalarını çektikleri yer olmaktan çok, suçun görüldüğü yerlerdir. Artık suçludan ziyade, suç üzerinde yoğunlaşmış ve hapishanelerle birlikte, suç görünür alana çıkmıştır. Suçlu insanların değil, işlenen suçların analizi daha ön plana çıkmıştır. Böyle olunca bir suçlunun bir suçunu neden yaptığına yönelik araştırmalar, yerini, suçların genel olarak neden ve nasıl işlendiği şeklindeki genel ve içi boş analizlere bırakmıştır.

Öyleyse klasik çağda görünen ve söylenenin birliği varsayılıyorken, modern dönemle birlikte bunların ayrılığı ortaya çıkmıştır. Eğer hala sözce, görünenle eş varoluş olarak görülürse, görüntünün sözceyi aşması söz konusu olur. Şimdi de sözcenin, konuşma karşısındaki öncelikli varoluşu ele alınacaktır.

Sözcenin Konuşma Karşısında Öncelikli Varoluşu

Foucault, bilginin kökeninde farklı tarihsel dönemlerin olduğunu ve her bir farklı tarihsel dönemlere göre bilginin farklılaştığını ileri sürer. Bu nedenle bilginin sözceleri, doğrudan verili değildirler. Doğrudan verili olanlar kelimeler, önermeler ve cümleler, söz edimleridir. Sözceler verili değildirler çünkü dönemseldirler ve tarihsel formasyonlara işaret ederler. Ama bununla beraber sözceler gizli de değildir. Doğrudan okunabilir olmasalar da okumayı bilirsek sözceler gayet rahat okunabilirler. Sözceleri gizlendikleri yerden ya da göründükleri yerden çekip çıkarmak gerekir, bunu da ancak onları okumayı bilen arkeologlar yapabilir. Arkeoloji tarih değildir, tarihçilerin bakış açısından ayırmak için ve kendi yöntemini belirginleştirmek için Foucault arkeoloji kelimesini kullanmıştır.

Bu nedenle Foucault, sözcelerin asla kelimelere, cümlelere ve söz edimlerine indirgenemeyecekleri belirtir. Ancak bu durum, kelimeleri, cümleleri ve söz edimlerini yok saymak demek değildir. Önemli olan sözceleri bunların arasından çekip çıkarabilmektir. Sözceleri çekip çıkarmak için, söylenen kelimelerin, cümlelerin, söz edimlerinin ve önermelerin ötesine geçmek gerekir. Cümlelerde ve önermelerde kalındığı sürece, öznenin ve nesnenin ya da epistemoloji ve zamanın ruhu mefhumlarının dar kıskacına sıkışmış oluruz. Oysa sözcenin, cümle ve önermelerden önce geldiği gerçeği üzerinden hareket edilirse, dışarının ve çokluğun

üretimine kapı aralanır. Deleuze bu nedenle şöyle der:

“Arkeoloji'nin sonucunun davet ettiği, etkin “söylem”in benim hayatıma ve ölümüne kayıtsız bir “dışarı”nın dâhilinde olduğu ve devrimci pratikle buluşturulması gereken genel bir üretim teorisi değilse nedir?” (Deleuze 2013, 34).

Mesela cinsellik kavramına bakılırsa, cinselliğin XIX. yüzyılda Freud ile beraber bilimsel bir kavram niteliğini kazandığı görülmektedir. Cinsellikle ilgili önermelere ve cümlelere bakılırsa, çocuğun cinselliği de bu cinsel bilimle birlikte keşfedilmiştir. Ama Foucault bunun doğru olmadığını ileri sürmektedir. Foucault için sözceler, bilimin üreteceği bir gerçekliği ihtiva etmezler, sözceler dışarı ile (ileride iktidar) ilişkide üretime geçen çokluklardır. Eğer bunun farkına varılırsa, bu üretim ilişkileri ve üretim noktaları hesap edilebilir ve bir karşı edim gerçekleştirilebilir. Ama eğer sözceler, zamanın ruhu, evrensel logosun dili açısından düşünülerek, önerme ve cümle olarak algılanırsa, o zaman bu kaynak karşısında pasif kalmamak neredeyse imkânsız hale gelir. Deleuze bu durumda yapılacak şeyin itaat etmek olmadığını belirterek şunu ifade eder: “sözcelerin oluşturduğu söylemsel formasyonlar gerçek pratiklerdir ve bunların konuştuğu diller, evrensel bir logos’tan ziyade bir takım mutasyonları harekete geçirmeye ve bazen de dışa vurmaya yönelik ölümlü dillerdir” (Deleuze 2013, 34). Örneğin çocuk cinselliğine dair psikanalistler cümleler ve önermeler ileri sürdüğünde ortaya çıkan söylemin sözcesi yani tekil noktalar sorgulandığında, söylemlerin aslında, cümlelere ve önermelere dökülmeyen bir uzamsal alanda var olduğu görülür. Çocuğun cinselliği, psikiyatristler tarafından değilse de süt anneler tarafından zaten biliniyordu. Bu nedenle çocuk cinselliğinin sözcesine ulaştığı yer, psikiyatrist açıklaması değil, süt annelerdir. Freud’un ve diğer psikanalistlerin söyledikleri karşısında “cinsellik bunların, söyledikleri şey değildir, bunların söyledikleri cinsellik bilimidir” demek lazımdır. Psikiyatristlerin kelimelerle, cümlelerle ve önermelerle ifşa etmesinden önce de çocuk cinselliği vardı ama konuşulmuyordu. Freud, çocuğun cinselliğinden bahsettiğinde, bunlar sözceler değil, önermelerdir. Bu nedenle Foucault için, cinsellikle ilgili süt annelerin söyledikleri, psikiyatristlerin söylediklerinden daha önemlidir ve cinsellik bilimsel bir açıdan yaklaşılacak bir konu değildir (Deleuze 05.11.1985).

Foucault’nun çabasından anlaşılması gereken şudur ki aslında söylemler, farkında olunmasa da açık ya da kapalı olarak bir durumu ifşa ederler. Bu durumda farkında olunmayan ve “işin aslı” denebilecek gerçek tekil noktalar, bir durumun “sözce”si olacaktır. Modern dönemde cinselliğin bu denli konuşulması, söyleme dökülmesi onun gizinin aralandığını, artık cinsellikle ilgili aranan her şeyin açıklandığını göstermez. Foucault bu durumu şu şekilde belirtir:

“Cinsellikten bu denli söz etmek, söz edilmesi için bunca ısrarla mekanizmalar oluşturmak, buna karşın tüm bunları çok sıkı koşullar altında yapmak, cinselliğin gizliliğe gömülü olduğunu ve asıl arananın onu aynı yerde tutmak olduğunu kanıtlamaz mı?” (Foucault 2013, 32).

Burada farkına varılması gereken nokta, cinselliğin “söylem dışı” olduğudur. Aslında insanların cinsellikle ilgili aradıkları “cinsellik bilimi” değil, arzusunun açığa çıktığı

“erotik sanat”tır. Bu da konuşulacak değil deneyimlenecek bir durumdur. Foucault şöyle söylüyor: “... biz Avrupalılar, binlerce yıldan beri niçin zevkin yoğunluğuna erişmek yerine cinselliğimizin hakikatini öğrenmek istedik, istiyoruz?” (Foucault 2020, 216). Foucault’nun ortaya koymak istediği şey, cinsellikle ilgili bilimsel bir temelle hangi önerme ve cümle söylenirse söylensin, cinselliğin, tüm söylenenlerin ötesinde sözcüksel bir varlığa sahip olduğudur. Bu nedenle herhangi bir bilimsel önermeden yola çıkarak “cinsellik budur” demek, cinselliği sadece donuklaştırır, onun tekillik, oluşa ve çokluğa açık varoluşunu, bir tanıma indirgeyerek, yaratıcı gücünü ortadan kaldırır. O halde bir deneyim konusu, insan doğasına izafe edilerek açıklanmaya çalışılırsa durum ne olur? Ne gibi sorunlar ortaya çıkar? Foucault başından beri bu soruların izini sürmüştür diyebiliriz.

Deleuze cinselliğin sansürlenmesi, yasaklanması durumunda ortaya çıkan duruma örnek olarak Krafft-Ebing’in yazmış olduğu *Psychopathia Sexualis* başlıklı kitaptan bahseder. Kitap Almanca yazılmıştır ancak cinsel içerikler noktasında, sansürlenmesi gereken yerler Latince yazılmıştır. Yazar, bu kitabın özellikle hâkim ve doktorların kullanımı için hazırlanmış olduğunu da belirtmiştir. XIX. yüzyılda, cinsellikle ilgili gizli olan şey kelimeler, cümleler ve önermeler değildir çünkü o dönemde Freud ve diğer psikiyatristlerin araştırmaları, bilimsel açıklamaları var ama sözcükler gizlidir. Foucault, XIX. yüzyılda cinselliğin yasak olmamasına rağmen, tam tersine Viktoryen çağın, cinsel sözcüklerin çoğaldığı çağ olmasına rağmen, cinsellikle ilgili her şey gizliydi söyleminin arkasını irdelemiştir. Bu aslında gerçek sözcüklere ulaşamadığını göstermektedir. Foucault bu durumda nasıl bir yöntem izleyerek cinsel sözcüklere ulaşmıştır?

Foucault’ya göre cinsellikle ilgili sözcükleri, cinsel bilimin önermelerinin dışında aramak gerekir. Bu nedenle Foucault, cinsellikle ilgili sözcükleri, öncelikle, Kilisede yapılan itiraf tekniklerinde aramıştır. Papaz, çocuk cinselliğini, ilk günah göstergesinin çocuklukta olduğunu elbette bilmektedir. Deleuze de 30. Konsilin, cinsellik sözcüklerini üretme gayreti içinde olduğunu belirtir. Cinsellikle ilgili sözcükleri, ikinci olarak da devlet politikalarında aramak gerekir. Devlet, biyopolitika içine girerek bir yaşam yönetimi geliştirmiştir. Yaşam yönetiminin baş yöneli mi ise insanların cinsel hayatlarını yönetmeye dair olacaktır. Üçüncü yer ise okullardır. XIX. yüzyılda cinsellik yok demek için kör olmak gerekir. Amaç çocukları cezalandırmaktır elbette. Bunun için de konuşmak gerekir. Okullarda çocukların gözetlenmesi ve düzenlemelerin yapılması sadece cinsellik sözcüklerini çoğaltmıştır (Deleuze 05/11/1985).

Cinselliğin konuşulur hale gelmesi, konuşulmasının gerekli olması mevzu su bile, cinselliğin aslında önermelerin ötesinde bir gerçekliğinin olduğunu bize gösterir. Cinsellik konuşuldukça açıklanacak, aydınlanacak bir mesele değildir aslında. İşte cinselliğin sözcüğü aslında cinselliğin konuşulanlar olmadığı, bunların çok ötesinde olduğudur. Cinselliğin bilim haline gelip konuşulmaya başlanması ile birlikte, okullarda, derslerde ya da aileler önünde hocalar cinsel içerikli noktaları utanmaksızın konuşmaya başlamış ve herkesin ciddiyetle dinlemesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü konu konuşulması gereken, ciddi bir konu olarak ortaya atılmıştır. Cinselliği daha düşünürken bile yasaktan itibaren düşünmemiz, aslında cinselliğin ne kadar iktidarı gereksindiğini ortaya koymaktadır. Yani

cinselliğin hazların kullanımı ile doğrudan teması, iktidarın konuyu ele almasıyla birlikte, kavram ve önermelere dönüşmüş ve onun sözcesini gizlemiştir. Öyleyse görünenin ve konuşulanın ötesinde, cinsellik ancak hazların kullanımı ile gerçek sözcesine kavuşabilecektir. Bu durumda konuşulan cinsellik karşısında “bu bir cinsellik değildir” denebilir. Dahası, iktidarın cinselliği konuşulur hale getirmesiyle birlikte, cinsellik yasaklamının da ötesinde korkunç sorunlarla karşılaşmıştır. Çünkü konuşma vesilesiyle, iktidar (psikiyatri söylemleri) cinselliği formüle etmiş, onunla ilgili bilimsel açıklamalarda bulunarak onu şekillendirmiş ve nihayet onu bir çerçeveye hapsetmiştir. İktidarın işlevi susturmamak ama konuşurmak, harekete geçmeyi engellemek ama harekete geçirmektir. Ardından da disipline etmek ve normalleştirmektir (Deleuze 10/12/1985).

“Çocuk cinselliği” denince akla gelmesi gereken şey, oluşan dünyada, çocukların cinselliklerini nasıl keşfedecekleri ve deneyimleyecekleri olmalıyken, anne babalar ve öğretmenler, onları cinsel sapkınlıklardan koruma tekniklerini geliştirmeye yönelmiştir. Foucault bu tekniklerin gittikçe çoğaldığına vurguda bulunarak, artı üretimlere karşı bizi uyarmaktadır: “çocuk cinselliğinin denetimi, hedefine, kendi iktidarıyla bu iktidarı uyguladığı nesnenin aynı anda yayılmasıyla ulaşmayı umuyor, sonsuza uzanan çifte bir artma yöntemine başvuruyordu” (Foucault 2013, 37). Bu nedenle Foucault’nun çabası, insan bilimlerinin ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan olumsuz sonuçlarla bir yüzleşme çalışması olarak değerlendirilebilir. Her alanda yapılan hümanist bir toplum çağrıları, disiplin ve kontrol noktalarının artması ile sonuçlanmıştır. Yaşamsal deneyimlerin, bilimsel ve bilişsel mekanizmalara indirgenmesiyle ortaya çıkan sonuç bizzat insanın kendi yıkımı olmuştur. Şimdiki yaygın sözce de “çocukları asla yalnız bırakmayın, hiç kimseye güven olmaz, hep gözünüzün önünde olsunlar” değil midir? Her yeri sis gibi bürüyen bu cümleler, özne, nesne ve kavramlardan önce gelen güç noktalarıdır. Bu güç noktaları çıkış noktalarından itibaren denetlenirse yanlış tekrarların da önüne geçilmiş olunur. Sözce analizi de bu nedenle önemlidir.

Sonuç

Tüm bu söylenenlerden çıkan sonuca göre, sözcenin en önemli özelliği, bir “fonksiyon” olmasıdır. Bir matematik fonksiyonunun birçok tanımı olsa da, onun ortak tanımı bir dizinin öğelerinin bir diğerinin üzerine eşlenmesi kuralıdır. Deleuze, Foucault’nun sözce için kullandığı fonksiyon tanımına oldukça önem vermiştir. Bu, tam olarak neyi anlatmaktadır? Sözceler fonksiyonlardır, fonksiyonlar da kurallardır öyleyse sözceler de bir tür kural çeşitlerini ortaya koyarlar (Deleuze 10/12/1985). Mary Beth’in de belirttiği gibi, Foucault özelleştirerek sözceler, olay-sözceler ve şey-sözceler olduğundan bahsetmiş ve sözceler epistemolojik anlamda değil de ontolojik olaylar olarak anlaşılmasını istemiştir. Böylece sözceler, olaylar-kuralı ve şeyler-kuralıdır (Mader 2016, 213). Örneğin, Deleuze’ün de belirttiği gibi, Foucault’da hapsetme, bir fonksiyon değildir, farklı fonksiyonların altında işleyen bir araçtır. Çünkü xvii. yüzyıldaki ıslahhaneler ile xix. yüzyıldaki hapisaneler kapatma alanlarıdır ama aynı sosyal fonksiyonlara sahip değildirlere (Deleuze 10/12/1985).

Foucault, söylemsel pratiklerin düzenliliğinin, tarihsel önceliği üzerinde durmuştur.

Buna göre, söylemsel pratiklerin arkasında bir bilgi yoktur, söylemden önce gelip söylemi belirleyen bir ön bilgi yoktur. Tarihsel düzenliliğin bu söylemsel hesabının şaşırtıcı yönlerinden en önemlisi Foucault'nun "sözce" kavramına başvurmasıdır. Foucault'nun Bilginin Arkeolojisi'ndeki "düzenlilik" kavramını anlamak için, "sözce" kavramını anlamak son derece önemlidir. O, bu düzenlilikleri "söylemsel düzenlilikler" (les regularites discursives) olarak adlandırmıştır. Sözcenin, düzenlilik ve dizi oluşu, Foucault'nun anti-yapısalcılığını ortaya koymaktadır.

Buradan şu çıkıyor ki bilimsel yaklaşımlarla cinsellik, delilik, hastalık, suçluluk üzerine söylenenler, cümleler, önermeler ve söz edimleridir, sözceler değildirler. Foucault bu söylenenlerin külliyatlarını, dönemsel okumalara tabi tutarak, onları adeta yararak arkalarındaki sözceleri bulma girişiminde bulunmuştur.

Kaynakça

- Deleuze, Gilles. 2013. *Foucault*, çev. Burcu Yalım- Emre Koyuncu, İstanbul, Norgunk.
- Deleuze, Gilles. 1985. "Foucault Üzerine Dersler"; "Tarihsel Formasyonlar"; https://www.webdeleuze.com/cours/foucault_ formations
- Demir, Güneş, C. 2013. "Michel Foucault'da Söylem ve İktidar", *Kaygı*, 21, 55-69.
- Foucault, Michel. 1994. *Kelimeler ve Şeyler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi.
- Foucault, Michel. 1969. *Archeologie du Savoir*, Paris, Gallimard.
- Foucault, Michel. 2002. *Kliniğin Doğuşu*, çev. Şule Ünsaldı, Ankara, Epos Yayınları.
- Foucault, Michel. 2006. *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi.
- Foucault, Michel. 2013. *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. 2020. *Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar 1*, çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay-Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Gros, Frederic. 2016. "Deleuze's Foucault: A Metaphysical Fiction". In *Between Deleuze and Foucault*, Ed. Nicolae Morar, Thomas Nail, Daniel W. Smith, Translated by Samantha Bankston, Edinburg University Press, 128-139.
- Mader, Mary Beth. 2016. "The Regularities of the Statement: Deleuze on Foucault's Archaeology of Knowledge". In *Between Deleuze and Foucault*, Ed. Nicolae Morar, Thomas Nail, Daniel W. Smith, Edinburg University Press, 212-223.
- Veyne, Paul. 2014. *Foucault, Düşüncesi, Kişiliği*, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Alfa Basım.